

Vanhuspolitiikassa periaatteet ovat hyviä, mutta käytäntö ontuu

MIA HEMMING

Suomen vanhuspolitiikan tavoitteena on edistää ikääntyvien toimintakykyä. Riittävän varhaisella ja monipuolisella ehkäisevällä sekä kuntouttavalla toiminnalla ylläpidetään sekä parannetaan toimintakykyä.

– Periaatteessa toki pyritään ikääntyvien toimintakyvyn ylläpitämiseen, ja ainahan ohjelmallisissa dokumenteissa julistetaan myönteisiä pyrkimyksiä. Mutta käytäntö on siten eri asia, sillä niin Suomessa kuin Euroopan unionissa ikääntyvien aseman korjaaminen ei ole asialistojen kärjessä. Sen sijaan painotetaan työkäisiä ja lapsia, jolloin on syytä huoleen ikääntyvien osasta, sosiaalipolitiikan professori Anneli Anttonen Tampereen yliopistosta sanoo.

Gerontologian professori Marja Jylhä samaisesta yliopistosta jatkaa, että ikääntyvien toimintakyvyn edistämistä ei ole kovin paljoa havainnollistettu kirjoittamalla auki sitä toteuttavia yksittäisiä toimenpiteitä. Hyvää tahtoa on ollut esimerkiksi virikkeiden ja liikunnan tarjoamisessa, mutta muut käytännön toimet ovat Jylhän mielestä olleet vähäisiä. Muun muassa julkilautsumattomien syrjintämekanismien poistamiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota.

– Useimmiten varautuminen ikään-

tymiseen tarkoittaa jostakin säästämistä. Nykyistenkin työikäisten tulevaisuus on vanhuus, vaikka päätäjät eivät näytä sitä uskovan. Joskus kuulostaa, etteivät he usko itse ikinä vanhenevansa.

Vanhainkodit tulisi uudistaa

Suomen vanhuspolitiikassa luvataan sosiaalihuollon asumispalveluja ja laitoshoidoa niille, jotka eivät enää suoriudu elämästään kotona. Palveluasuminen on tarkoitettu päivittäistä ulkopuolista apua tarvitseville vanhuksille, ja pitkäaikaista laitoshoidoa annetaan henkilölle, jolle ei voida enää järjestää hänen tarvitsemaansa ympärivuorokautista hoitoa kotona tai palveluasunnossa. Mutta Marja Jylhä huomauttaa, että kotihoitoa ei ole tarjolla tarpeeksi ja sen jälkeen vaihtoehtoja on vähän. Palveluasumisen lisäksi tarvittaisiin uudentyyppisiä vanhainkoteja.

– Siellä pitäisi olla sosiaalisia tiloja ja inhimillinen maailma pitäisi mahdollisuuksien mukaan rakentaa sinne sisään. Pitäisi luoda siten uusi asumismalli, joka vastaisi vanhusten tarpeisiin. Ja täytyisi myös uudistaa vanhusten asumista koskeva ajattelu, sillä nythän vanhus muuttaa hoidon tarpeen muuttuessa. Parempi olisi kehittää sellaisia asumistapoja, jotka mahdollistaisivat asukkaan pysymisen ja aina lisääntyneisiin tai muuttuviin hoitotarpeisiin vastaamisen.

Myös Anneli Anttonen pitää kohtuuttomana, että vanhan ihmisen täytyy muuttaa palveluiden tarpeen kasvaessa. Asuminen ei saisi olla erillään palvelujen tarpeesta, ja siksi niitä tulisi kehittää rinnan. Nyt julkisella rahalla tuotetaan senioreille sellaista asuntokantaa, joka ei vastaa heidän tarpeisiinsa.

– Tarvittaisiin tiloja, joissa on sekä koteja että mahdollisuus saada jatkuvaa ympärivuorokautista hoitoa, kun sen tarve tulee. Tällaisen mallin kehittäminen ei vaatisi mahdottomia.

Useat sosiaali- ja terveystoimittajat asiakirjat linjaavat tällä hetkellä ikääntyneiden palvelujen kehittämistä, kuten *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma* (KASTE) 2008–2011. Hallitusohjelmassa on noin 30 ikäihmistien asemaa ja palveluja koskevaa kehittämissuunnitelmaa. Muun muassa palvelujen käyttäjien oikeuksia turvataan uudistamalla laatusuosituksia ja nostamalla niiden sitovuustasoa.

– Ikääntyvillä on oikeus perustointentuloon ja oikeudet ovat terveydenhuollossa varmaan kohtuullisessa kunnossa. Mutta ne ovat sosiaalipalveluiden puolella heikoissa kan-

timissa: esimerkiksi kotihoitoon ei ole yksilöllistä oikeutta. Laitoshoidosta on ollut oikeusjuttuja muuttaman kerran, vaikka kunnan on sosiaalihuoltolain mukaan huolehdittava sen järjestämisestä sosiaalipalveluna. Mutta laitoshiin pääsy on siitä huolimatta vaikeaa. Ja sosiaalisten oikeuksien heikkous näkyy esimerkiksi omaishoitajien tuessa, kun sopimus siitä ei takaa tuen saamista, Anttonen kertoo.

Mahdollisimman monen on ellettävä omassa kodissaan

Palveluasumiset ja vanhainkodit ovat kuitenkin vasta toissijaisia vaihtoehtoja Suomen vanhuspolitiikassa. Tärkeämpää on, että mahdollisimman moni ikäihminen eläisi omassa kodissaan ja tutussa asuinympäristössään. Kotona asumista luvataan tukea ammattitaitoisilla sosiaali- ja terveyspalveluilla.

– Sama tavoite esiintyy myös kansainvälisissä dokumenteissa, ja sen seurauksia ei ole niissäkään sen enempää mietitty. Kotona asumisen tavoitetta ei oikeastaan edes saa kyseenalaistaa, vaikka se voi olla myös ongelmallinen, sillä sen toteutumista ei tueta infrastruktuurein, kuten fyysisellä ympäristöllä, Anneli Anttonen kritisoii.

Marja Jylhän mielestä on hyvä, että ikäihminen saa asua kotonaan niin pitkään kuin mahdollista. Mutta kun sen mahdollistavat tekijät ovat lakanneet tai kadonneet, hänen pitäisi päästä sieltä pois.

– On huolestuttavaa, että kotona asumisen tavoitteesta on tullut eräänlainen rutiininomainen ajattelumalli taloudellisine intresseineen. Kaikkein vanhimpien toimintakyky ei ole parantanut, joten meillä on vuoteen 2015 mennessä puolitoistakertainen määrä huonosti pärjääviä vanhuksia verrattuna nykytilanteeseen. Miten siitä selvitään vanhuspolitiikan vaihtoehtoilla? Jo nyt esimerkiksi kotiapu ei ole alkuunkaan riittävää ja ihmisen pitää olla sairas saadakseen tarpeidensa mukaisesti

apua. Terveenä, mutta apua tarvitsevana on vaikea saada kotiapua.

Anttonen huomauttaa, että kotiavun saamista kotiin vähentää se, että osa kotiavusta annetaan tehostetussa palveluasumisessa. Mutta kotiavun tehostaminen saattaisi vastata aikaisen avun tarpeeseen, sillä esimerkiksi havaitsematta jäävä masennus vie nopeasti toimintakyvyn. Anttonen tekisi kotipalvelukäynnistä automaattisia tietyn iän jälkeen ja arvelee, että se toisi valtiollekin säästöjä. Nyt kaikilla 75 vuotta täyttäneillä on oikeus päästä sosiaalipalvelujen tarpeen arviointiin seitsemän vuorokauden kuluessa yhteenotosta kuntaan.

Kotiavun sijaan viime vuosina on panostettu omaishoitajiin ja toisaalta hyvä niin, sillä hoiva on hyvinvointiyhteiskunnassa jollakin tavalla järjestettävä. Mutta toisaalta omaishoitajien tuella toteutetaan pakonomaista kotona asumisen tavoitetta, joka on johtanut myös kohtuuttomiin tilanteisiin.

– Omaishoitaja saattaa itsekin olla ikäihminen, joka yrittää selviytyä tehtävästään oman jaksamisensa äärrajoilla. Ja muut omaiset ovat vetäytyneet vastuusta, kun kerran yhdelle siitä maksetaan. Ja kun työtä yritetään samalla pidentää, niin keitä ne tulevaisuuden omaishoitajat ovat? Kaiken kaikkiaan vanhushoivan kenttä tarvitsisi perusteellista tutkimusta, mutta sellaiseen ei meillä satsata. Naapurimaassa Ruotsissa satsataan paljon enemmän: otetaan heistä esimerkkiä, Anttonen ehdottaa.

Virallisia kodinhoitajia kaivataan

Marja Jylhäkin on havainnut, että Suomen vanhuspolitiikassa tehdään ratkaisuja ilman järkeviä perusteita. Asioiden selvittelyjen sijaan otetaan pieniä askelia, jolla viestitään koko haasteen ole-

van hallinnassa. Jylhä pitää esimerkiksi palvelusetelimallia hyvin ongelmallisena.

– Totta kai on hyvä, että ihminen voi itse valita. Mutta kun hän ei enää ole rationaalinen kilpailuttaja, niin tilanne muuttuu. On pulmallista, jos hauras ja järkevään päätöksentekoon kykenemätön ihminen joutuu valitsemaan itselleen palveluita. Eivätkä palvelusetelit lopulta taida auttaa pienyrittäjiäkään tai hoiva-innovaatioita luoneita kolmannen sektorin yhdistyksiä pärjäämään, sillä ne ovat jo ryhtyneet häviämään hoivakilpailuissa kansainvälisille yrityksille.

Anneli Anttonen näkee yhdeksi ratkaisuvaihtoehdoksi palveluiden valintaan entisen kaltaisen kodinhoitajan, joka kykenisi arvioimaan asiakkaan tarpeet. Mutta tällä hetkellä oletetaan, että omaiset arvioivat vanhuksen tarpeet ja myös vastaavat niihin niin pitkään kuin mahdollista.

– Mutta vanhukset ovat keskenään hyvin eriarvoisessa asemassa, kun kaikilla ei tällaisia omaisia ole. Eikä myöskään ole varauduttu maahanmuuttajataustaisiin vanhuksiin ja heidän omaisiinsa, jotka puutteellisen kielitaitonsa tähden eivät tiedä palveluista eivätkä liioin osaa niitä kysyä.

Marja Jylhä vahvistaa, että tutkimusten mukaan vanhusten auttajat ovat useimmiten perheenjäseniä tai sukulaisia. Mutta kysyttäessä, kenen haluaisit sinua auttavan, niin vastaukseksi saadaan Anttosenkin esiin nostama kunnallinen kodinhoitaja.

– On hyvä, että erilaisia palveluja on tarjolla ja että niitä edelleen kehitetään. Mutta tarvittaisiin palveluohjaajia, jotka tietävät niistä kaikista palveluista. Heillä pitäisi kuitenkin olla sekä valtaa että rahaa, sillä pelkkä järjestelmän hallitseminen ei riitä. Sillä jos esimerkiksi palvelutalossa ei ole paikkaa vapaana, niin paikan tarvitsijaa ei yhtään auta tieto palvelutalosta, Jylhä huomauttaa.

Anttonenkaan ei pidä mallista, jossa palvelun tarvitsija oletetaan koulutetuksi, fiksuksi ja härskiksikin palvelujen vaatijaksi, joka sitten shoppailee hyvinvointi-

palvelujen tavaratalossa Briitta Koskiahon osuvasti kuvaamana. Valinnanvapauden sovittaminen yhteen oikeudenmukaisuuden kanssa on aika vaikea tehtävä.

– Tutkijoilla on melko yhteneväiset näkemykset meneillään olevasta palvelurakenteen kehittämisen ongelmista. Kun vain päättäjät kuulisivat tutkijoita ja ottaisivat opiksi.